

NEVZUHUR

EDEBİYAT KÜLTÜR SANAT

OCAK 2019 / SAYI : 67

SAHİBİ:

MUSTAFA AKBABA

GENEL YAYIN YÖNETMENİ:

ALİ DEMİREL

YAYIN KURULU:

BEKİR KARA
HASAN TÜLKAY
MEHMET ERÇİN

ADRES:

Atatürk Cd. 1306 Sk.
Akbaba Apt. No: 1/2 ANTALYA

TLF : 0 (242) 241 80 62 - 63

BELGEGEÇER: 0 (242) 241 41 74

www.mustafaakbaba.com

e-posta: alidemirel47@hotmail.com

ISSN : 1308 - 1403

BASIM YERİ

TUNAHAN OFSET & MATBAACILIK
Tel : 0 (242) 248 90 88
www.tunahanmatbaa.net
info@tunahanmatbaa.net
tunahanofset@gmail.com
Sinan Mh. Atatürk Cd. 1254 Sk.
Rıfat Türkcan Psj. No: 14/7
Muratpaşa / ANTALYA

YAYIN TÜRÜ :

Yerel - Süreli
İki Ayda Bir Yayınlanır

NEVZUHUR da yayımlanan yazılar
kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

NEVZUHUR da yayınlanan eserlere
telif hakkı ödenmez.

NEVZUHUR

Bir kültür hizmeti olup, para ile satılmaz.

NEVZUHUR da

Yayınlanan bütün yazıların sorumluluğu
yazarına aittir. Gönderilen yazıların
yayınlanması, Yayın kurulu nun
kararına bağlıdır.

NEVZUHUR Yayınlarının tamamına
www.mustafaakbaba.com adresinden
ulaşabilirsiniz.

BİR İNSANLIK İŞİĞİ: AYTMATOV

HASAN TÜLKAY

“ACI BİR ZAMBAK ÜZÜMÜ GİBİ”

MUSTAFA AKBABA

DEVLET ADAMI

ALİ DEMİREL

**BÜYÜK TÜRK KUMANDANI
EYUPLU SELAHEDDİN YUSUF HAN**

HASAN ŞAHMARANOĞLU

(20.YÜZYILIN BAŞLARINDA DERLENMİŞ)
İKİ ANTALYA MASALI

EVREN DAYAR

**ANTALYA'DA -TEKE-
KÜLTÜREL DOĞA MİRASI**

ANDAÇ

GÜNAHIMLA VARSIN

MUSTAFA AYVALI

OKUYUCU İLE SOHBET

Değerli NEVZUHUR dostları;

67. sayımızla yeni bir yıla daha merhaba diyoruz. Hayırlı güzel bir yıl geçirmemiz Cenab-ı Allah'dan niyazımızdır. Bu sayımızla NEVZUHUR da 12. Yaşına adım atmış oluyor. Beraberliğimizin uzun yıllar devam etmesi temennimizdir.

İlk yazımız HASAN TÜLKAY'ın. Hocamızın, dünyaca ünlü yazar CENGİZ AYTMATOV'un 90. Doğum yılı münasebetiyle kaleme aldığı yazısı *BİR İNSANLIK İŞİĞİ: AYTMATOV* başlığıyla sunuluyor.

MUSTAFA AKBABA'nın "*ACI BİR ZAMBAK ÜZÜMÜ GİBİ*" başlığını taşıyan, tarih ile edebiyatın kaynaştığı yazısı da mutlaka ilginizi çekecektir.

ALİ DEMİREL ise tarihimizin değerli simalarından olan GEDİK AHMET PAŞA'yı *DEVLET ADAMI* başlığıyla sayfalarımıza taşıyor.

HASAN ŞAHMARANOĞLU'nun *BÜYÜK TÜRK KUMANDANI EYUPLU SELAHEDDİN YUSUF HAN* başlığını taşıyan araştırma yazısı tarih meraklıların dikkatini çekecektir diye düşünüyoruz.

EVREN DAYAR; 20. Yüzyılın başlarında derlenmiş *İKİ ANTALYA MÂSALI*'ni okuyucularımıza sunarak dergimizi renklendiriyor.

Özde Antalyalı olmasa da yazılarında yaşadığı şehir olan Antalya'nın kültür değerlerine sıkça yer veren ANDAÇ, bu vefasını *ANTALYA'DA-TEKE-KÜLTÜREL DOĞA MİRASI* başlığı ile sunduğu yazısıyla sürdürüyor.

MUSTAFA AYVALI da *GÜNAHIMLA VARSIN* unvanlı şiiriyle sayfalarımıza ayrı bir renk katıyor.

2018 yılı içerisinde iç arka kapakta sunduğumuz *ANTALYA ENDEMİK VE NADİR ÇİÇEKLERİ* konusunu noktalamış bulunuyoruz. Antalya yöresine has olan bitki çeşidi elbette tanıtıklarımız kadarıyla sınırlı değil. Sizlere bazı örnekler vererek bu zenginliğe dikkat çekmek istemiştik.

Bu sayıdan itibaren iç arka kapakta *ANTALYA'DA KÜLTÜR VE FOLKLORÜN İZLERİ* üst başlığıyla sunacağımız yazılarla Antalya'mızı daha yakından tanıtmaya gayreti içerisinde olacağız.

Bir sonraki sayıda buluşmak dileğiyle haşcakalınız.

NEVZUHUR

BİR İNSANLIK İŞİĞİ: AYTMATOV

HASAN TÜLKAY

12 Aralık 1928 Talas Vadisi, Şeker, Kırgızistan doğumlu... Eserleriyle sonsuzluk kapısından giren, Türk dünyasının insanlık sesi Cengiz Aytmatov fani hayata sekseninde veda etmeseydi 90. yaş gününü kutlayacaktı. Bedeni aramızda olmasa da O aramızda her gelen gün sesini çoğaltarak yaşıyor... Antalya Türkocağı'nın Akdeniz Üniversitesi, KIRGIZKADINDER, Kırgızeli Kültür ve Dayanışma Derneği iş birliğiyle "Dil üzerine; Dilim ile Kırgızım" paneli, "Doğumunun 90.Yılında Aytmatov'u Anma Etkinliği" çerçevesinde düzenlenen fotoğraf sergisi, konferans, açık oturum ve konser programlarına gösterilen yoğun ilgi; aynı zamanda sanatın edebiyatın birleştirici gücünü gösteren güzel bir tabloydu. Ocak davetiyesinde belirtildiği gibi "Türk Dünyasının ulu çınarı, Dünya edebiyatında saygın bir yere sahip, Türk kültür zenginliğini bütün dünyaya tanıtan merhum AYTMATOV'a saygı borcumuzun da NEVZUHUR ifadesi niyetine bir-iki söz de biz söyleyelim...

Aytmatov; kader hattında ağır trajik acılar yaşayan, sanatçı yeteneğiyle "Demirperde" çerçevelerini eriten bir özgür-söz ustası... Edebiyatçı, gazeteci, çevirmen, diplomat ve siyasetçi. Bir de esas mesleği veteriner hekim... 10 Haziran 2008, Nürnberg, Almanya'da ölümüne kadar; dünyada en çok tanınan kıtalar arası şöhrete sahip üç-beş yazardan biri olmasına rağmen; şımarmadan, sanatçı kaprisinde boğulmadan yaşayan nadir şahsiyet... Nobel alamadı; fakat Nobel takintisi da olmadı. Ödül uğruna kimliğinden, kişiliğinden taviz vererek, egemen güçlerin siyasetlerine uygun şekiller alanlardan değildi... Babası Törekul Aytmatov halklara özgürlük inancıyla Ekim devriminin Komünist Parti'nin sadık bir yöneticisi olduğu halde Stalin tarafından katledilenler arasındaydı. "Devrim önce evlatlarını yer" hükmünü doğrularcasına yaşanan;

gönül verdiği sistemin mazlumu, mağduru, öksüzü olma duygusunu Aytmatov yazarak yenebilmiştir diye düşünüyorum. "Romanlarını Türkçe yazamayan Türkçe'nin en büyük yazarı" diye Aytmatov'u aklınca "ti"ye alanların azıcık da haklılık payı var mıdır; ya da babasını sürgün şehidi eden sistemden Lenin Edebiyat Ödülü alması, Sovyet yazarlar Birliği Genel Sekreterliği gibi çok mühim bir görevde bulunması celladına aşık olma sendromuyla yorumlanabilir mi?... Kırgızlara Cengiz Han öfkesinden dolayı pek itibar etmedikleri Cengiz (Çingiz) adını yeniden sevdiren Aytmatov Rusça yazmasa; SSCB'nin büyük patronu Sovyet Rusya'nın kanatları altında kalmasaydı, kendini dünya çapında bir değer olarak saydırabilir miydi?... Bu soruların da hayatını ve eserlerini hassasiyetle inceledikten sonra düşünülüp konuşulmasında, tartışılmasında yarar var. İrticalen halk şiir geleneğine uygun Kırgızca koşuklar söyleyebilen, insanlık değerleri ve doğayı koruma adına mücadele edecek yeni "Er-Manas"lar yetişmesini şiddetle arzu eden Aytmatov keşke bütün eserlerini Türkçe yazsa, yazabilseydi; elbette gönlümüz daha hoş olurdu...

Kitaplarının baskı sayısı bakımından dünyada 3. sırada bulunduğu ifade edilen Aytmatov; eserleriyle Türk millî kültürünün 180'den fazla dilde tanıtımını sağlamıştır. Kırgız Türkçesi birkaç eseri dışında genellikle Rusça yazmasını; onun bir Türk değeri olduğuna tartışılır kıldığını söyleyenlere deriz ki: Eserlerini Arapça Farsça yazan Farabî, Ali Kuşçu, Mevlana; İngilizce konuşan yazarın Nobel ödüllü bilim adamı Aziz Sancar ne denli Türk ve ne kadar bizdense; Aytmatov da aynen onlar gibi bizimdir. Kaldı ki; insanlığın ortak değeri sayılabilecek kutup isimlerin bizden başka milletler tarafından da sahiplenilmesinden korkmayalım, ürkmeyelim. Müşahhas gerçekler üzerinden düşünüp değerlendiresek olayları, kişileri daha doğru anlayabiliriz... Aytmatov'u anma programlarında hakkında çok güzel değerlendirmeler yapıldı. Onlardan birkaçına kulak verelim:

İnsanlığın, yaralarına derman bulmak istiyorsa Aytmatov'un öğütlerine kulak vermesi gerektiğine işaret eden TÜRKSOY Genel Sekreteri Düsen Kaseinov, O'nun her yönüyle örnek bir kişiliğine dikkatimizi çekiyor: "Günümüzde

dünya önemli bir dönüşüm geçirmektedir ve yön arayışındadır. İnsanlık pek çok toplumsal soruna çare arıyor, adalet ve özgürlük için yeni bir soluğa ihtiyaç duyuyor, problemlerini barış içerisinde konuşarak ve uzlaşarak çözmek için fırsat kolluyor. Bu açıdan Aytmatov'u ve onun fikirlerini anlamak ve anlatmak sadece Türk dünyası için değil tüm insanlık için gereklidir. Aslında Aytmatov'un onun kardeşlerine, onun sevenlerine ve okuyucularına anlatmanın hiç bir kıymeti yoktur. Şu gerçektir ki bir 'Aytmatov dünyası' vardır. Onun herhangi bir eserini okuyan bu dünyanın bir parçası haline gelir. Aytmatov dünyasında paylaşma, özgürlük, sevgi, emek, kardeşlik, vatanseverlik, çevrecilik, barış, huzur ve mutluluk vardır."

Yazar İmdat Avşar, Aytmatov'un yoksulluk içinde bir çocukluk geçirdiğine değinerek, "Cengiz Aytmatov, mücadelesini sanat yoluyla vermiştir. Bu mücadeleyi verirken de sansürü aşabilmek ve topluma mesaj verebilmek için metaforik bir dil kullanmıştır. Hem mitolojiden faydalıyor hem milli kültür öğelerini dönüştürerek eserlerine yansıtıyor. Cengiz Aytmatov'un temel misyonu Türk ruhunu ve şuurunu Sovyet sistemi içinde muhafaza etmek. Eserlerinde aşk ve savaş olmak üzere iki evrensel konu üzerinde durmuştur. Gerçekçi bir yazar olan Aytmatov'un eserlerinin hemen hemen hepsinde bu ikisini görmek mümkündür." dedi...

Prof.Dr. Zekeriya Karadavut; Aytmatov'un millî motifleri ve Kırgız-Türk mitoloji kültürünü yeniden yorumlayarak destanlardan çağdaş metaforlar ürettiğine dikkat çekti. Aytmatov; Türk dünyasının gönül köprüsü olduğu kadar bütün insanlığa barışı ve doğayı koruma gibi evrensel mesajlar da bıraktı. "Her yazar bir milletin çocuğudur ve o milletin hayatını anlatmak, eserlerini kendi millî gelenek ve törelerini kaynak olarak zenginleştirmek zorundadır. Benim yaptığım önce bu, yani kendi milletimin geleneklerini ve hayatını anlatıyorum. Fakat orada kaldığınız takdirde bir yere varamazsınız. Edebiyatın millî hayatı ve gelenekleri anlatmanın ötesinde de hedefleri vardır. Yazar, ufkunu millî olanın ötesine doğru genişletmek "evrensel" olana ulaşmak için gayret göstermek durumundadır. İyi bir yazar "tipik insan" yaratma ustalığına erişen yazardır." Aytmatov bu sözleriyle kendinin edebî şahsiyet otoportresini çizmiştir...

Kırgızistan halk şairi Kocageldi Kuliyev de Aytmatov'un hemen hemen her eserinde semboller kullandığını belirterek ilginç bir sekizleme yapıyor. Hurufi de değilim; fakat ilginç geldi: "Bilindiği gibi, 8 sayısının yatay şekli sonsuzluk, ebediyet işaretini anımsatır. İlginç olan da, Aytmatov'un hayatına bakılınca, '8' sayısına çok rastlanır olmasıdır. Örneğin, doğum yılı 1928, vefat yılı 2008'dir. 80 yaşında vefat etmiştir. Babasından ayrıldığı yıl 1938'dir. Bu ayrılık onu hayatı boyunca çok etkilemiştir. Babasının infaz

edilerek gömüldüğü yer, 1980'de açığa çıkarak naaşına ulaşılmıştır. Onu Dünya'ya tanıtan eseri 'Cemile'nin yayımlandığı yıl ise 1958'dir. Benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. Sanki, bu '8'ler, Cengiz Aytmatov'un daha doğumundan itibaren dünyaca ünlü, adı sonsuza dek yaşayacak düşünür bir yazar olacağından haber verir gibidir.»

Kırgızistan'ın Ankara Büyükelçisi İbragim Dzhunusov ise Aytmatov'un eserlerinin dünya var oldukça yaşayacağını ve okunacağını belirterek, dünyaca ünlü yazarın böylesine anlamlı bir şekilde anılmasından onur duyduğunu ifade edip şunları söyledi: "Aytmatov'un eserleri 168 ülkede 70 milyondan fazla insana ulaştı. UNESCO'ya göre dünyada William Shakespeare ve Lev Tolstoy'dan sonra en çok okunan üçüncü yazar Cengiz Aytmatov'dur. Tabiatı eserlerinde çok iyi yansıttı ve insanların nasıl yaşaması gerektiğini öğretti. İkinci Dünya Savaşı eserlerinde anlatmasına rağmen eserlerinde silah, tank ve korkunç anlatımlara yer vermedi. Aytmatov gelecek kuşakların temiz aşkı, sevgiyi görmelerini ve tanımlarını istedi."

Aytmatov'un eserleri roman ve hikaye olarak kalmamış; tiyatro ve sinemaya da uyarlanmış; sahnede ve beyaz-perdede aynı ilgiyi görmüştür. Türk kültürünün ve Türk medeniyetinin rönesansı sayılabilecek filmlerinden örnekler:

- * Mankurt-Hocakulu Narliyev (1991)
- * Toprak Ana-Gennadi Bazarov (1967)
- * Erken Gelen Turnalar- Bolotbek Shamshiev (1970)
- * İlk Öğretmen- Andrei Konchalovsky (1965)
- * Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek- Karin Gevorkyan (1990)
- * Beyaz Gemi-Bolotbek Shamshiev (1975)
- * Elveda Gülsarı - Ardak Amirkulov (2008)
- * Elveda Gülsarı - Sergei Urusevski (1968)
- * Jamila- Maria Jaoul de Ponvheville (2007)
- * DJamila- İrina Poplovskaya (1968)
- * Jamila- Monica Teuber (?)
- * Selvi Boylum Al Yazmalım - Atif Yılmaz (1977)

Yalnızca bu filmle ilgili en büyük gazetelerimize ancak küçük bir üçüncü-beşinci sayfa haberi olarak düşen şu haber ülkemizin tanıtımı açısından ne kadar önemlidir: "Türkan Şoray'a İki Ödül Birden - ABD Los Angeles'ta gerçekleşen "Asya Dünyası Film Festivali"nde 1977 yılı yapımı Selvi Boylum Al Yazmalım filmi ile Türkan Şoray'a iki ödül birden verildi.

Los Angeles'ta gerçekleşen Asya Dünyası Film Festivali'nde özel gösterimi yapılan Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un romanından beyaz perdeye aktarılan 1977 yılı yapımı Selvi Boylum Al Yazmalım filmi ile Yeşilçam'ın sultanı

Türkan Şoray'a iki ödül birden verildi. Ödül töreninde Şoray'a "Sinema Mirası Altın Kar Leoparı Ödülü" ve "Cengiz Aytmatov Kültür Geliştirme Ödülleri" verildi.

Filmi izlemeye gelenler arasında Kırgızistan Eski Cumhurbaşkanı Roza Otunbaeva, Kırgızistan ABD ve Kanada Büyükelçisi Kadyr Toktogulov, Türkiye Cumhuriyeti Los Angeles Başkonsolosluğu Muavin Konsolosu Aylin Şenyüz Eleveld, Kazakistan fahri konsolosu ve aynı zamanda film yönetmeni olan Gia Noortas ve Türk Havayolları Los Angeles Genel Müdürü Ersin Engin bulundu. (31 Ekim 2018 <https://www.haberler.com/hollywood-da-turkan-soray-a-iki-odul-birden-11387683-haberi/>)

Cengiz Aytmatov'un bütün eserlerini milliyetçi çizgideki Ötüken Yayınevi'nin yeniden yayınlaması O'nu bir siyasî kampın adamı gibi göstermesin. Yayıncı kuruluş; özellikle ülkücü kesime Aytmatov'un daha sıkı takibi için referans oluşturabilir. Ancak O sosyalizmi de kapitalizm kadar kadar eleştiren, "iç"ten sorgulayan bir romancı düşünür bilgedir. "Bozkırın cevheri" tanımına uygun, daha 14 yaşında kolhozda hayata vergi tahsildarı ve makinaların kontrolörü olarak başlamış, bir komsomolun sınırlarını zorlayan iç dünyasını yazıya dökerek gücünü kanıtlamıştır. İnsan ve doğa sevgisi, barış tutkusu, savaş karşıtı görüşlerini kendi öz-kültür kaynaklarını yeniden, yeni bir dille yorumlayıp evrensel ufuklara taşıma başarısını gösteren bir büyük yazarın gündelik politika jargonlarıyla tanımlanması, damgalanması hem haksızlık, hem sanata saygısızlıktır diye düşünenlerdenim.

Aytmatov; neyi anlatıyorsa onu yaşatan bir dehâ çapında büyük yazar. O soğuktan bahsediyorsa üşüdüğünüzü, sıcağı tasvir ediyorsa terlediğinizi hissedersiniz. Eserlerinin genellikle bir boşluk duygusu, mutsuz sonla noktalanması belki de kendi hayatından yansıyan acıların gerçekliğidir. J.K. Rowlin, Paulo Coelho, Amin Maalouf, Susanna Tamaro gibi çok ünlü isimlerin peşinden "Yüreğinin Götürdüğü Yere Git"meye hazır genç Türk okuyucular Aytmatov'u da okuduklarında kendilerini daha iyi hissedecekler...

Aytmatov'un da dediği gibi; "insan her şeyi anlatamaz. zaten kelimeler de her şeyi anlatmaya yetmez." Abbas Sayar Yılık Atı'nı yazarken Kopar Zincirlerini Gülsarı'dan ne kadar etkilenmiştir; bilmiyorum. Bildiğim o ki belki veteriner hekimlik bilgisinin de gereği Aytmatov hayvan psikolojisini de çok iyi bilir. Dışı Kurdu Rüyaları tüketilen, yaşam alanlarına tecavüz edilen, kirlenen dünyanın eleştirisidir aynı zamanda. Toprak Ana'da savaş karşıtlığını, aile bağlarını görürsünüz. Kadının mücadelecisi tavrını ve dünyanın yaşanılabilirliğini yitirdiğini görmek için Cassandra Damgası kılavuzunuz olabilir. Otoriter rejimlerin Mankurtlaştırılmış tek tip insan yaratma düşüncesinin eleştirisi için Gün Olur Asra Bedel sürekli okunacak kitaplardan... Ancak içindeki engin yangını yazıyla bile söndüremeyen Aytmatov'u bizim gibi sıradan insanların anlaması, idrak etmesi pek kolay değil...

İhtimal ki dünyamıza küskün giden; "21. asırda insanın ve çocuklarının sabahı akşamı ne olacak diye her gün acıyla düşünüyorum" diyen baba ruhlu yazar... "Gün gelir anlar ki insan, yaşadığı her şey bir yalandır. Geriye vazgeçemediği bir aşk ve kabullenemediği bir yalnızlık kalır." Cengiz Aytmatov 90. yaş günü kutlamalarını ve tüm dünyada okuyucularının ilgisini görseydi büyüyen yalnızlığının aslında gelecek umutları yeşerten bir çile olduğunu daha iyi anlayacak, hüzünlü bir mutlulukla teselli bulacaktı muhakkak...

Ruhu şad olsun...

"ACI BİR ZAMBAK ÜZÜMÜ GİBİ"

MUSTAFA AKBABA

Geçenlerde, Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin yayınlamış olduğu, "GİRİT MÜSLÜMAN CEMAATI" adında bir kitapçık elime geçti. Kitapçık diyorum, çünkü tamamı 20 sayfa. Daha doğrusu, bir konuşma metninin zapt u rapt altına alınmış hâli. Basım yeri ve tarihi; Antalya-Aralık 2017. Bu konuşmanın yapıldığı tarih kitapçıkta belirtilmemiş, ancak Antalya Kent Müzesi yetkililerinden edindiğimiz bilgiye göre bu etkinlik 1 Kasım 2014 tarihinde gerçekleşmiş. Konuşmacının adı: KATİLENA STATHAKOU.

2015 yılında 28-31 Ekim tarihleri arasında Antalya Giritliler Derneği'nin düzenlemiş olduğu Girit seyahatinde bize mihmandarlık (rehberlik) yapan da Katilena Stathakou idi. Bu konuşma seyahatimizden bir sene önce gerçekleşmiş. Zaten orada, ikili sohbetimiz esnasında Antalya'da yaptığı bu konuşmadan bahsetmiş, dinleyici olarak katılıp katılmadığımı sormuştu. Ben de haberimin olmadığını, dolayısıyla katılmadığımı söylemişim.

Bu seyahatten NEVZUHUR'un Ocak-2016 tarihli 49. Sayısında "GİRİT ÇIKARTMASI" başlığı altında oldukça teferruatlı bir şekilde bahsetmişim. Yine NEVZUHUR'un 63. Sayısında Giritli yemeklerinden örnekler verdiğim "TADIMLIK BİR YAZI" başlığıyla sunulan yazımda da Katilena Hanım'ın adı zikredilmişti.

Türkolog olan Katilena Hanım Hanya'da yaşayan tarih ve tabiat hayranı bir Giritli. Tarihî eserlere karşı son derece duyarlılık gösteriyor. Milliyet farkı gözetmeden bütün eserlere aynı hassasiyetle yaklaşıyor. Osmanlı eserlerinin yok olup gitmemesi için gazetelerde yazılar yazıp, yetkililerle birebir görüşerek mücadelesini sürdüren bir insan. Türkçe'ye sonradan karışmış olan uyduruk kelimeleri hiç sevmiyor ve o saçma kelimeleri kullanmamaya son derece dikkat ediyor. Türk Sanat Müsiki'si'ne de ayrı bir hayranlığı var.

Söz konusu bu konuşma; Kültürel Ortaklıklar, Kargaşalık ve Huzursuzluk Dönemi, Girit'te Dinî Hayat, Adanın Nüfus Yapısı ve Kültür Hayatı, Anadolu'da Giritli Müslümanlar başlıkları altında sunulmuş.

İlk paragrafı aşağıya alıyorum.

"Onyedinci yüzyılın ikinci yarısında Girit'in Türkler tarafından zapt edilmesinden sonra adanın yerli sakinlerinin bir bölümü ihtida ederek Müslüman oldu. Ne var ki bu ihtida süreci Giritlilerin mevcut kültür ve geleneklerini terk etmeleri anlamına gelmemişti. 'Türk-Giritli' kavramı bu ihtida eden yerli Giritlileri tanımlamak için kullanılmıştır. Öte yandan 'Türk-Giritliler'le ilgili yaygın yanlış bir düşünce geleneksel Yunan tarih yazımızda bugün bile etkisini devam ettirmektedir. Bu yanlış düşünce, her şeyden önce kavramın kendisinden kaynaklanmaktadır. 'Türk-Giritli' kavramı tüm Müslüman Giritlilerin etnik kökenlerinin Türk olduğunu ima eder. Oysa Girit Müslümanlarının çok azı gerçekte Türk kökenliydi. Girit'teki Türk kökenli Müslümanlar, Türk-Girit Savaşı'na katılmış ve savaştan sonra kendilerine adada arazi verilerek ödüllendirilmiş küçük bir azınlıktı. Bu nüfus daha sonra Yunan kadınlarla da evlenmişti; ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun Girit'e sistemli bir iskân politikası olmamış, adaya yapılan sınırlı iskân ise Girit'in nüfus yapısını değiştirmemişti."

Yukarıdaki alıntıda; "Girit'teki Türk kökenli Müslümanlar, Türk-Girit Savaşı'na katılmış ve savaştan sonra kendilerine adada arazi verilerek ödüllendirilmiş küçük bir azınlıktı. Bu nüfus daha sonra Yunan kadınlarla da evlenmişti; ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun Girit'e sistemli

bir iskân politikası olmamış, adaya yapılan sınırlı iskân ise Girit'in nüfus yapısını değiştirmemişti." İfadesi yer almaktadır.

Gezi sırasında da buna benzer ifadeler kullanan Katilena Hanım'ın bu konuda fazla bilgisinin olmadığını fark etmiştim. O, Girit'te yaşamış olan Müslümanların sadece din değiştirerek Müslüman olan yerli halk olduğunu sanıyordu. Osmanlı'nın fethettiği yerlerin denetimini kontrol altında tutabilmek, Türklüğün ve Müslümanlığın yayılmasını sağlayabilmek adına oralara Anadolu'dan insanlar gönderildiğini bilmiyordu. İkili görüşmemiz esnasında durumu kendisine izah ettim. 3-5 saniyelik duraksamadan sonra itiraz etmeyip 'olabilir' dedi. Sonrasında bu konuda araştırma yapıp yapmadığını bilmiyorum. Bildiğim tek şey; Katilena Hanım'ın ard niyetli olmadığı, bunun bilgi noksanlığından kaynaklandığıdır.

Söz konusu konuşmanın hazırlanmasında istifade edilen kaynaklar kitapçığın 19. Sayfasında yer almış, hepsinin yabancı kaynak olduğunu görüyoruz. Osmanlı arşivlerinden istifade edilmemiş olması, bu bilgi eksikliğini doğurmuş olabilir diye düşünüyorum. Üç kıtaya kök salmış, 600 yıldan fazla yaşamış, dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olan Osmanlı'nın iskân politikasının noksanlığından bahsetmek tarihî gerçeklerle ne kadar bağdaşabilir? Osmanlı'nın Girit'i genel iskân politikasının dışında tutmuş olabileceğini düşünmek de herhalde sağlıklı bir yaklaşım olamaz.

Biz bu konuşma metninin bütünü hakkında mütalaada bulunacak değiliz ama ilgimi çeken bir konuya burada parantez açmak istiyorum.

Katilena Hanım, Giritli Müslümanların adadaki gündelik hayatlarını ve onların Hristiyan komşularıyla olan ilişkilerini anlamak için Anadolu sahillerinde yaşayan Girit kökenli insanlarla da görüşmeler yapmış. Bu görüşmeler esnasında 1987 yılında 50 yaşlarında olan İcadıyeli Zeynep Aday'ın büyüklerinden duyup Katilena Hanım'a aktardığı, artık Girit'te unutulmuş olan bir beyit benim de fazlasıyla dikkatimi çekti.

"Soğuk bir çeşme suyu gibi, acı bir zambak üzümü gibi

Hristiyan kızın öpücüğü kavrulmuş dudaklarımda."

Ayrı dinden de olsa aynı toplum içinde yaşayan kimselerin gönül maceralarını gözler önüne seren bu beyiti orijinal haliyle duymayı çok arzu ederdim.

Beyitte geçen 'Zambak Üzümlü' ifadesi ile acaba hangi bitki kastediliyor? İlk anda, bu bir üzüm çeşidi mi? Diye

düşünüyorsunuz ama üzüm acı olamayacağına göre bunun bir çeşit zambak meyvesi veya tohumu olacağı kanaati ağırlık kazanıyor. Acaba, mor bir zambak gibi açan, 'Yılan bıçağı/ yılan yastığı' denilen bitkinin mısır koçanına benzeyen, önceleri yeşil, olgunlaştıkça sarıdan kırmızıya dönen, halk arasında bazı hastalıkların tedavisinde kullanıldığını duyduğum zehirli tohumları mı kastediliyor? Yoksa Girit'e münhasır başka bir nebat mı?

Farsca'da 'Hristiyan' kelimesinin karşılığı 'Tersâ' dır. Tersâ; her mısraı, her beyti nakış nakış işlenmiş olan Divan Edebiyatı'mızda özellikle de Hristiyan güzeller için söylenen bir kelime olarak karşımıza sıkça çıkar.

Fuzûlî'nin;

"Gerçi kâfirsin sana ey büt yeter ol ecr kim

Rağbetin büt-hânedan dönderdi bin tersâ yüzün."

beytinde,

Nedim'in;

"Ol büt-i tersâ sana mey nûş eder misin demiş

El-aman ey dil ne müşkil-ter suâl olmuş sana."

beytinde olduğu gibi.

Ve yine Şevki Bey'in Uzzal Makamında, Orta Aksak usûlünde bastelenmiş o şahaser şarkının ilk mısraı olan;

"Severim cân-ü gönülden seni Tersâ çiçeğim" de görüldüğü gibi.

Biz de 'Tersâ' kelimesini, İstanbul esir pazarında satılan 'Potoki' adında çok güzel bir Rum kızının kontesliğe kadar yükselen hayat hikâyesini tasvir etmeye çalıştığımız "Kontes Potoki" adını taşıyan şiirimizde kullanmıştık. Bu şiirimiz "Eylül Denzinde Bir Martı" unvanlı şiir kitabımızda yer almaktadır ama müsaadelerinizle burada tekrar sizlere sunalım.

KONTES POTOKİ

**Bir tersâ ki zordur tasviri onun
İlk ve son âfeti belki de Rum'un
Nağmeler döküldü onunçün arptan.**

**Alıp uçurturken kader cilvesi
Gezindi bir hayli o velvelesi
Akisler yükseldi pervasız Garb'dan.**

**Üç elde tutuşan kızıl meşale
Üç elde yükselen kristâl kadeh
Üç ayrı dudağın değdiği şarap
Ve o dudakların yandığı ateş
Tenlere dolanan alevlenmiş tül
Üç ayrı ağızla dişlenen elma...**

**Ellerde dolaşan kırmızı bir gül...
Sonunda vardığı nokta onurlu
Hayat üçgeninde artık gururlu.**

**Esip söz ettirdi kendinden o ki
Esirdi bir zaman Kontes Potoki.**

Şimdi yazımıza bir cümle daha ilâve edip sonra da nihayetlendirelim.

Müslüman bir erkeğin, Hristiyan kızdan aldığı acı bir zambak üzümü gibi yakıcı olan buseyi unutamadığı gibi, biz de Girit ve kaybettiğimiz diğer vatan topraklarının yakıcı acısını unutabilmiş değiliz.

DEVLET ADAMI

ALİ DEMİREL

'Devlet adamı' tabiri bizim kültürümüzde çok derin bir değeri ifade eder. Belki de cinsiyet ayırımı yapmamak için 'devlet kişisi' demek daha doğru olur ama bu tabiri değiştirmek çok zor çünkü devlet adamlığına ulu bir anlam yüklenmiş durumda. Bu makamının böylesine yüceltilmesi çok doğrudur. Bir devletin daha kuruluşunda bile görev yapmaya başlayan devlet adamları, birçoğu ömürleri boyunca çok önemli ve de zor görevleri yüklenirler.

Devlet adamlığında, kişilerden ziyade yapılan görevler önemlidir. Bu işe soyunan her kişinin başarılı olamadığı malumdur, hatta çok azının gerçekte beklentileri yerine getirebildiği de bilinmektedir. Göreve getirilen devlet adamlarının başarısızlıkları için; ehil olmayan kişilerin hak etmedikleri makamlara getirilmesinden başlayarak pek çok gerekçe sayılabilir. Aslında birçoğunun neden başarılı olamadıklarından çok, bazılarının nasıl başarılı olduklarının sorgulanması daha faydalı olur.

Bu konuda en öne çıkan ölçüt; devlet adamı olmak isteyen kişinin amacı makam, mevki ve rütbe olmamalı. Devlet adamlığına aday olan kişi; benliğinin-nefsinin, bedence ve ruhça tatmin edilmesinin peşinde olmamalı. Eğer egosunun tatmini temel amacıysa ondan devlet adamı olmaz, olursa da o kişiden devlete hayır gelmez. Böylesi göreve/görevlere talip olan kişi; küreselin de ötesinde evrensel bir bakış açısına sahip olmalı. Bilgi ve becerisi olmalı ve de yapacağı görev/görevler ne olursa olsun en iyisini yapmak için kendini adanmış olmalı... Bu hasletler her devlet adamı diye atananda olmasa da bazıları tam da bu tarife uyan örnek görevlilerdir. İşte o seçkin devlet adamlarından birini kısaca burada hatırlıyoruz, anıyoruz...

Her şey Fatih Sultan Mehmet Han'ın tebdili kıyafetle halk arasına denetleme gezintisine çıkmasıyla başladı. İstanbul'un fethinden sonra, şehrin imarı, geliştirilmesi ve nüfusunun artırılması için büyük bir çaba içine girildi. Anadolu'dan çok sayıda Müslüman – Türk aileler getirilerek çeşitli semtlere yerleştirildi. Başkaca, kendiliğinden gelenler de oldu. Böylece İstanbul'un nüfusu hızla arttı. Dolayısıyla şehirde; sağlık, eğitim, güvenlik, yönetim ve çok daha önemli olarak beslenme sorunları ortaya çıktı. Kentin pek çok sorunu vardı ve yenileri ekleniyordu ama çözümler yeterli olmuyordu. Bazı olumsuzluklardan padişahın haberi yoktu çünkü çoğu sorunlar ondan saklanıyordu. Böylesi olasılıkları hesaba katan padişah zaman zaman tebdili kıyafetle halk arasına denetleme gezilerine çıkardı. İşte böyle bir denetleme gezisi sırasında, kendisi ve yanındakiler/yakınındakiler kıyafetleri ve tavırlarıyla saraydan görevliler gibi görünmüyor, halktan birileri gibiydiler. Fatih ve yanındakiler Karaman Sokağı'ndan geçerken iriyarı bir yeniçeri aşçısının, sağa sola dönerek yüksek sesle galiz küfürler ettiğini gördüler – duydular. Fatih durdu ve yakınında duran Mahmut Paşa'ya 'Sor bakalım neden öyle küfrediyor' dedi. Mahmut paşa, pehlivan görünümü adama yaklaştı, olabildiğince uysalca; "Efendi neden kızgınsın böyle?" Diye sordu. Adam onlara doğru

döndü, kendinden emin tavrıyla, sanki onları dövecek gibi kızgın bakışla paşayı, yakınındaki Fatih'i ve çevresindeki birkaç kişiyi iyice bir süzdü. Giyimleri, duruşları pek de halktan birileri olmadığını gösteriyordu. Adam bunları muhtesibin (esnafı denetleyen görevli) adamları sandı ve daha da hiddetlenerek paşaya hitaben; "Bre adam! Koca gün İstanbul'un altını üstüne getirdim bir okka et bulamadım. Asker yemek istiyor, kışlaya girmekten korkuyorum. Muhtesip görevini bilmiyor, biliyorsa da yapamıyor!" Anlaşılan bu adam sözünü dudaktan gözünü budaktan esirgemeyen birisiydi. Mahmut Paşa; "Kentte et yoksa Muhtesip Ağa ne yapabilir ki?" Deyince adam daha da sinirlendi, Paşaya sert bir bakış attı ve sesini daha da yükselterek; "Ne demek yok! Et de başka her şey de var ama adam gibi adam yok. Düzen yok! Denetim yok! Padişahın kentini de ülkesini de yönetemiyorlar, adam yok adam! Ben İhtisap Ağası olacağım ki bak neler yaparım, değil İstanbul'u bütün dünyayı doyururum." Mahmut Paşa ile aşçının konuşmalarını dikkatle dinlemekte olan Fatih, adamın konuşmalarını, tavrını ve kendinden çok emin olarak, o işi yapabileceğini net olarak ortaya koyuşunu ilgiyle izlemişti. Fatih, Tanrı vergisi sezgisi ve de bilgiye dayalı yeteneği ile bu garip adamın güçlü bir liderlik özelliğine sahip olduğunu anlamıştı. Bu arada İstanbul'da böylesine gıda sıkıntısı olduğuna da üzülmüştü. Oysa devlet her türlü imkâna sahipti, bu durum varlık içinde yokluk çekmekti...

Padişah saraya döndüğünde, Karaman Sokak'taki aşçının hemen saraya getirilmesini emretti. Saray görevlileri aşçıyı almaya geldiklerinde, saraya götürüleceğini öğrenen adam bu işe çok bozuldu. Tamam kendisi çok küfür ediyordu ama bunun için neden götürülsün? Sarayda da bir şeye kızan birine sinirlenen herkes küfür eder!.. Yok yok küfürden değil, bu iş Muhtesip'in başının altından çıkmıştır. Daha geçen gün kendisiyle tartışmışlardı... Gibi düşüncelerle saraya kadar gönülsüz olarak gider. Fatih'in karşısına çıkarılınca, 'ben ne yaptım ki!' Şaşkınlığı içindedir. Padişah'ın yanında duran Sadrazam Mahmut Paşa'yı görünce onu tanır, sivil kıyafetli olarak gördüğü diğer kişinin de Padişah olduğunu anlayınca korku ve şaşkınlıkla adeta donup kaldı. Padişah'a ve Sadrazama karşı yaptığı saygısızlıktan kaba davranışından ötürü utanç içindeydi. Neyse ki kendini çabuk toparladı, saygıyla ve çok samimi bir tavırla eğildi, Padişahın eteğini öptü, başı öne eğik vaziyette, hakkında verilecek kararı, daha doğrusu kaderini beklemeye başladı. Fatih Sultan Mehmet Han aşçıya şöyle dedi; "Bak Efendi, seni İhtisap Ağalığına getiriyorum, kentin erzak sıkıntısını tez halledesin."

Aşçı hemen işe başladı. Gecesi gündüzüne katarak çalıştı. Çalışmaları öyle baştan savma ya da sıradan bir gayret etme şeklinde değildi. Fatih Sultan Mehmet Han aşçı hakkında yanılmamıştı. Aşçı kısa süre içinde İstanbul'un hatta çevredeki kasaba ve köylerin dahi erzak sıkıntısını halletti. Kurduğu düzen ve önlemlerle her türlü gıda temin ve dağıtımında aksamandan işleyen bir sistem oluşturdu.

Aşçının neler yaptığını ve başarısını gören Padişah; bu yetenekli kişinin başkaca üst görevlerde de üstün hizmetler verebileceğini anlamıştı. Ve aşçıyı Anadolu Beylerbeyi olarak görevlendirdi...

Aşçı yeni görevinde de kısa sürede başarılar elde etmeye başladı. Anadolu'nun Osmanlı'ya ait sınırları içindeki topraklarda tam bir hâkimiyet kurdu ve mutlak bir denetim sağladı. O sıralarda Padişah, Devletin güvenliği ve geleceği için elzem gördüğü konulardan biri olan Amasra ve Trabzon'un Osmanlı topraklarına katılması gerektiğine karar vermişti. Zamanın geldiği hesabını yapan Padişah Karadeniz seferine çıkar. Bu arada; Anadolu'da Osmanlı'nın yerine geçmek isteyen Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan, bu fırsatı değerlendirmek için harekete geçer. Tam da Padişah

ve Osmanlı ordusu Karadeniz taraflarında iken Uzun Hasan'ın askeri harekete başlaması aslında çok tehlikeli bir gelişmedir. Ancak Uzun Hasan ve komutanlarının bilmediği bir şey vardır; karşılarında eski aşçı, yeni Anadolu Beylerbeyi gibi yetkin bir devlet adamı vardır... Beylerbeyi emrindeki askerlerle yaptığı manevralar, pusular ve çeşitli savaş oyunları Uzun Hasan'ın ordusunu darmadağın etmiştir.

Padişahın takdirini kazanmış olan Anadolu Beylerbeyi bu kez Karamanlı isyanını bastırması için görev aldı. Bu işten de başarıyla çıkan beylerbeyini yeni bir uğraş bekliyordu. Osmanlı Devleti ile Akkoyunlular arasında 1473 yılında yapılan Otlukbeli savaşında sağ kol komutanı olan Şehzade Beyazıt'ın emrinde savaşmıştır. Savaş sahasında emrindeki askerlerle yaptığı manevra ve hücumlarla Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmet'in komuta ettiği askeri birliği dağıtmayı başardı. Beylerbeyi'nin bu savaşta başarıları adeta savaşın kaderini belirledi. Savaşın sonra ikinci Karaman seferine çıkarak; İçel ve Alanya'yı ele geçirdi ve bu arada Karamanoğlu'na ağır darbe vurarak uzun süre kıpırdıyamaz hale getirdi.

Verilen her görevi olağanüstü gayretler göstererek ve akılcıca davranarak başaran bu seçkin devlet adamı Padişah'ın gözünde yücelmişti. Fatih, Mahmut Paşayı azletti ve yerine Anadolu Beylerbeyini sadrazam olarak atadı.

Yeni sadrazam sanki üstün görev ve başarı için yaratılmış gibiydi. Hemen harekete geçip sefer düzenledi. Kefe, Menküp ve Kırım'ı alarak Karadeniz'i bir Türk Gölü haline getirdi... Amaaa işler bu kadar da düzgün gitmedi. Padişah ile yeni Sadrazam, İskodra seferi sırasında görüş ayrılığına düştüler, kendi fikrinde ısrar eden Sadrazam Padişah tarafından azledildi ve hapse atıldı.

Sadrazamın yerine atanan Hersekzade Ahmet Paşa; Böyle değerli bir devlet adamının hele savaşların yapılmakta oldu bu dönemde hapsedilmesinin doğru olmadığına Padişah'ı inandırdı/ikna etti. Ve hemen af edilmesi gerektiğini anlattı. Padişah da sanki böyle bir teklif beklemiş gibi azlettiği ve hapsedtiği eski sadrazamı affetti ve onu Osmanlı Donanmasının Komutanlığına atadı. Yeni görevine de şevkle başlayan bu mümtaz devlet adamı önce Zanta, Kefalonya ve Santa Mavra adalarını aldı. Bu uzak görüşlü aydın Devlet Adamımız; Fatih Sultan Mehmet Han'ın, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski Roma İmparatorluğu'nun yerine geçip bütün Avrupa'ya ve de dünyaya hükmetme ülküsünü çok iyi anlamıştı ve aynı ideali paylaşıyordu. Bu amaca yönelik olarak donanmanın başında Güney İtalya'ya gitti. Karaya çıkarma yaparak Otranto'yu fethetti...

Sözünü ettiğimiz bu seçkin ve saygın devlet adamınız GEDİK AHMET PAŞA'dan başkası değildir. Devlet

adamı nasıl olmalı? Bu soruya bir örnekle cevap verilmek istenirse; en iyilerden biri saygıdeğer Gedik Ahmet Paşa'dır...

Saygıyla ve rahmetle anıyoruz.

KAYNAKÇA:

- Mufasssal Osmanlı tarihi, C.2, s. 658
- Tarih Konuşuyor, C. 5, sayı:26, s. 2226
- Tarihimizin İlginc ve Şaşırtan olayları, O. Yeniaras, s. 59-63

BÜYÜK TÜRK KUMANDANI EYUPLU SELAHEDDİN YUSUF HAN

HASAN ŞAHMARANOĞLU

Bazı milletler yapılarında olduğu gibi abartmayı severler, abartmayı sevdikleri gibi efsaneye de bayılırlar. Bu insanlarda ilmi gerçeklere inanmak yoktur. Söylentiler onlar için gerçektir. Muhakeme ve mantık yoktur. Kaynakları gözlerinin içine soksan yine yok derler. Mesela Mevlana Celaleddin, Ömer Hayyam Türk desen, ispat etsen yok, İranlı derler. İbn-i Sina, Farabi Türk desen onlar yok Arap derler. Halbuki onlar o günün şartlarına göre şiir dili Farsça diye Farsça yazmışlar, ilim dili Arapça diye Arapça yazmışlar.

Şimdi yıllardır ilim adamları Eyuplu Selaheddin Yusuf Han'ın Türk olduğunu yazarlar. Ama Kürtler ve bazı siyasilere onun için Kürt derler. Biz bu konuyu kendi çabamızla Eyuplu Selaheddin Yusuf Han'ın kumandanları ve akrabalarını göz önüne alarak onun büyük bir Türk kumandanı olduğunu, Kürtlerle alakasının olmadığını ispat edeceğiz. Hep kaynaklara dayanarak "Şad", Türk kağanlıklarında, kağandan sonra gelen en büyük soyludur. Kutalmış ailenin prensidir, kağandan sonra o gelir. Bir de kahramanlık yaparak 'Prens' unvanı alanlar var ki onlar da dışarıdan prens olurlar. Bunlara 'Tigin' ya da 'Tekin' derler. Türk Şad, Börüşad, Kürşad gibi esas prenslerdir. Gültekin, Humartekin ise kahramanlık yaparak prens unvanı alırlar.

Göktürk devleti yıkıldıktan sonra bu şadlar ne oldu ? Göktürklerden sonra Oğuz yabguları, sonra Karahanlılar, sonra Selçuklular... Bugünkü Türk milleti nasıl Selçukluların, Osmanlıların devamı ise, nasıl Osmanlı hanedanı bu güne kadar devam ettiyse, bu şadlar, Göktürk prensleri aileleri ve çevreleri ile devam etmiş boylara dönüşmüşler, tarihten hiç silinmemişler.

İşte, Selaheddin Yusuf Han'ın dedesi de bu şadlılardan. Bu şadlılar boy olarak Azerbaycan'da ve Anadolu'da hala yaşamaktalar. Selaheddin Yusuf Han'ın dedesinin adını Arap tarihçileri Şadî diye yazarlar. Bu onların yazdığı tarihlerde, Arapça olarak görünür. Halbuki Şadlı, Şad boyuna mensup demektir. Selçuklu, Osmanlı gibi... Bilge dergisinde gördüğümüz; "İrevan (Bugünkü Ermenistan) Hanlığının tarihi üzerine bir eser" adlı yazıda şöyle diyor: "Şadılı taifesinin vilayeti, Kürtlerin Dümbüllü taifesinin vilayeti Magozbert idi." Şimdi şunu anlıyoruz ki, Azerbaycan'da bir Türk Şadlı boyu var. Şimdi Anadolu'da olduğu gibi, Dümbüllü aşiretinin Kürt aşireti olduğunu biliyoruz. Öyle olmasaydı Dümbüllü aşireti ile Türk Şadlı aşiretini ayırmazlardı. Yine kaynaklarımız Selaheddin Yusuf Han'ın dedesinin Divinli olduğunu yazar. Araştırmamıza göre Divin, Kars ili yakınlarında, Kars'a 42km. uzaklıktadır. Bu da gösteriyor ki Selaheddin Yusuf Han'ın dedesi Şadlı aşireti mensubudur.

Türk gelenek ve göreneklerine göre ad koyma adedi Türklerde çok önemlidir. Doğan çocukların adını dedeleri ezan okuyarak kulaklarına üflerler. Şadlı'nın iki oğlu olur: Necmeddin Eyup ve Eseddin Şirkuh. Necmeddin Eyup, Selaheddin Yusuf Han'ın babasıdır. Eseddin Şirkuh ise amcasıdır. Haçlı tarihçileri Eseddin Şirkuh'un çadırlarında Yıldırım diye çağrıldığını yazarlar. Şimdi şöyle düşüneceğiz: Selaheddin Yusuf Han doğduğunda adını kim koymuştur? Gelenek ve göreneklere göre dedesi Şadlı koymuştur. Bu böyledir, bunu kimse inkar edemez. Selaheddin Yusuf Han'ın büyük kardeşinin adı Fahrettin Turan Şah; yani Türk ülkelerinin padişahı. Sonra Selaheddin Yusuf Han, sonra Necmeddin Börü, sonra Tuğtekin, sonra Nureddin Şahân Şah. Kızı Rabia Hatun sonra Muzaffereddin Gökbörü ile evlendi. İkinci kızı Zümürrüd Hatun, Selaheddin Yusuf Han'ın annesinin adı Kutlu Kız, Selçukluların Harim Bey'i Tokuz El Harami'nin kız kardeşidir.

Türk töresinin katı kurallarından biri de aşiretlerin yabancılara kız vermemesidir. Bu sözlü olarak bizlere kadar gelmiştir. Hâlâ aşiret hayatı yaşayan Toroslardaki Yörükler, yabancıya kız vermemektedirler. Türk tarihinin yazılı belgelerine göre Kağan ailesi bu töreyi şiddetle takip etmektedir. Mesela Selçuklu hanedanında, onlardan sonra gelen Zengilerde ve Eyuplularda böyle bir evliliğe rastlanmamıştır. Türkmenler kendilerini diğer yabancı aşiretlerden üstün görür. Böyle bir olayı aşağılanma kabul ederlerdi. Şehirdeki Türkler aile yapısını bozmaz, töre ne ise ona göre hareket ederlerdi. Bu üstünlük meselesi Karagöz oyunlarına aksetmiştir. Bunu düşünmek yeter.

Büyük Türk kumandanı Selaheddin Yusuf Han'ın dedesi Şadlıdır. Mücahiddin Behruz Bey'in arkadaşı idi. Bağdat sübaşı Mücahiddin Behruz, Selçuklu sarayında yetişmiş bir Türk'tür. Bu subaşılar, Selçuklu kağanları tarafından seçilirdi. Türk'ten başkasına bu görev verilmezdi. Bunlar Bağdat şehrinin valisi, emniyet müdürü olarak bulunur, hem de halifeyi gözlerlerdi. Bu Mücahiddin Behruz'a Selçuklu hakanı Tikrit iktasını vermişti. İşte Mücahiddin Bihruz, Tikrit kumandanlığını Şadlı'nın oğulları Necmeddin Eyup ve amcası Eseddin Şirkuh'a verdi. Bu iki kardeş çok iyi askerlerdi. Bunlar Zengilerden, İmadedin Zengi'nin hizmetine girdiler. Selaheddin Yusuf Han'ın babası Necmeddin Eyup, Şam ve Baalbek valisi idi. Selaheddin Yusuf burada büyüdü. Selaheddin Yusuf Han'ın amcası Yıldırım Eseddin Şirkuh Mısır valisi oldu. Selaheddin Yusuf da Mısır'a götürdü. Amcası ölünce yerine Selaheddin Yusuf vali oldu.

Şimdi biz bu büyük Türk kumandanı, devlet adamı Selaheddin Yusuf Han'ın savaşlarına, yaptığı işlere dokunmayacağız. Bir tarihçi disiplini ile tarihi karıştırmayacağız. Bir halk düşünürü gibi aklımıza gelen sorulara cevap arayacağız. Burada milliyetçilik yapmayacağız. Aklımda şöyle bir soru var: Selaheddin Yusuf Han'ın babası ve dedesi çocuklara bu Türk adlarını niçin koydu? İleride bir devlet kuracaklarını mı düşündü? Bu hiç mantıklı değil. Selaheddin Yusuf Han'ın büyük kardeşinin adı Turan Şah. Bu ad, Selçuklu kağanlarının soyunda bulunan adlardan birisidir. Dede, bugünde kullandığımız yalnız Turan diyebilirdi. Selaheddin Yusuf'un diğer kardeşlerinin adları şöyle: Tacilmülük Börü, Şeyfülislam Tuğtekin, Melikiladil Ebubekir ve Şahin Şah. Şu adları sırayla ele alalım: Tacilmülük Börü: Börü, Türkçe kurt demektir. Kurt da Türkçedir. Selçuklu kağanı Alparslan'ın oğullarından birinin adı Börü Bars'dır. Bu Bars adına sonra yine değineceğiz. Şeyfülislam Tuğtekin: Tuğ, Türk ordularının bir alametidir. At kılından yapılmış bayrak gibi kullanılır. Soylulara verilir. Değerine göre birden dokuza kadar beylere, kağanlara tuğ verilir. Tekin ise prens unvanıdır. Birincisi kağandan sonra gelen, ikincisi kahramanlık göstererek alan kişidir. Nureddin

Şahan Şah, bildiğimiz şahin kuşudur. Selaheddin Yusuf Han Necmeddin Eyub'un oğludur. Bundan dolayı Eyuplu devleti denmiştir. Necmeddin Eyub'un kızları Rabia Hatun, Erbil Atabeyi Muzaffereddin Gökbörü ile evlendi. Zümürrüd Hatun, amcası oğlu Şirkuh Eyup'le evlendi. Selaheddin Yusuf Han'ın kızları Munise Hatun. Araplar, Türk kadınlarına hatun derler. Bu kadının Araplarca değiştirilmiş şeklidir. Büyük Türk kahramanı Selaheddin Yusuf Han, ölmeye önce bütün Türk devletlerinin yıkılmasına sebep olan Türk töresine uyararak devleti çocuklarına taksim etti. Bunlar aldıkları bölgelerde hanlık kurdular. 12 parçaya bölündü ve sonrasında yıkıldı. Üzerine Türk Kölemen devleti kuruldu. Türk Kölemen devletinin kurucuları dört büyük kağan; Aybey, Kutuz, Baybars ve Kalavun, Selaheddin Yusuf Han'ın kumandanlarıdır.

Selaheddin Yusuf Han, ölmeye önce devleti oğullarına paylaştırdı demiştik. Şimdi bu hanlıkları teker teker inceleyelim. Bu hanlıklardaki oğullarının ve torunlarının Türkçe olan adlarını açıklayalım. Mısır Hanlığı: Bu hanlıkta kağanlık yapan torunu Gıyasettin Turan Şah var. Bu Turan adını biraz inceleyelim. Bildiğimiz gibi Turan, Türklerin yurdunun adıdır. Yüzyıllardır komşuları Farislerle savaşmışlardır. Buna İran-Turan savaşı diyorlar. Fars şairi Firdevsi Şehname'de bu savaşları abartarak devamlı Farislerin üstün geldiğini yazar. Bu savaşların Türk kahramanının adı onlarca Afrasyap'tır. Türkler ise Alpertunga der. Kaşgarlı Mahmut, Alpertunga sağalarını parça parça yayınlamıştır. Turan ülkesi Macaristan'dan Sibiryaya kadar Türklerin yaşadığı bölgeye denir. Bu konuda bugün bile hassasiyet var.

Şam Hanlığı kağanları arasında bu Gıyasettin Turan Şah'ı bir daha görüyoruz. Halep Hanlığı kağanlarından Selaheddin Yusuf Han adında bir torunu var. Baalbek Hanlığında kağan olarak torunlarından Fahreddin Turan Şah var. Kerek, Meyyafarikiyn Hanlıklarında Türkçe adlı torun yok. Hısınkeyfa Hanlığında yine torunu Gıyaseddin Turan Şah görünmekte. Yemen Hanlığında torunu Fahreddin Turan Şah ve oğlu Selaheddin Yusuf Atsız Han görünmektedir.

Türklerde adsız, yani adı olmayan kişilere Atsız denirdi. Bu hem ad hem at idi. Ne zaman ki bu Atsız bir yararlılık gösterir, o zaman Atlığ olurdu. Bu adla Selçuklularda bir Suriye fatihi Atsız Bey, yine Harzemşahlarda bir Kağan Atsız Bey vardı. Buşre Hanlığında Türkçe ada rastlanmadı. Hama Hanlığında Selaheddin Kılıç Aslan adına rastlanmıştır. Bu adda Selçuklularda çok kağan vardır. Selaheddin Yusuf Han ve amcası Eseddin Şirkuh Han kendi adlarına birer ordu kurmuşlardı. Selaheddin Yusuf Han'ın ordusu Salahiye, amcasının ordusu ise Esediye diye adlandırılmıştır. Selaheddin Yusuf Han ve amcası bu orduları Halep askerlerinden kurmuşlardı. Bu Halep askerleri, Halep'in bugünkü durumunu göz önüne alıp, Araplardan sanılmasın. Bunlar Orta Asya'dan Anadolu'ya göçen Türkmenler ve Cengiz'den kaçan Harzemlerdi. Yine ordulara kuzeyden gelen Kıpçak Türkleri alınırdı. Bunlar seçme kahraman Türk askerleri idi. Şimdi bu kumandanların adını bulabildiğimiz Türk beylerini görelim: Zeynettin Yusuf oğlu Ali Küçük. Kumandanlardan Ahlat bey, Sökmen Sincar beylerinden Saaddin Mesutoğlu Müniddin, Nusaybin Kumandanı Samsamıdın Behram Artuk, Hasankeyf kumandanı Nureddin Muhammet oğlu Karaaslan, Tuğtekin Kağan'ın naibi Kutluğ aba. Kağan Aziz Osman'ın divan beyi Cemaleddin Yağmur, Azez kalesi kumandanı Alemeddin Süleyman oğlu Candar Bey. Selaheddin Yusuf Han'ın kumandanlarından Tuman Bey ve Zafer Arslan Boğa, kumandanlarından Görsüddin Kılıç Saki, Telbeşir kumandanı Bedrettin Doldurum oğlu Bahaeddin Yarak, kumandanlarından Candar Tuğrul, Halep kumandanı

Selaheddin Gümüştekin, Membic kumandanı Kutbettin Yınal oğlu Hasan, kumandanlardan Zeyneddin Karaca Sarı Sangur, kumandanlardan İzzettin Aydemir, kumandanlardan İzzettin Ersel, kumandanlardan Husamettin Timurtaş oğlu Çavlı, kumandanlarından Sungur El Uşaki, Halep Beyi Saaddin Gümüştekin, Halep valisi Alaeddin Tayboğa, Halep kale kumandanı Husameddin Tuman el Yaruki. Bu adları dikkatle incelediğimizde göreceğiz ki Eyuplu büyük kahraman Selaheddin Yusuf Han'ın ordusundaki kumandanlar hep Türk'tür. Zaten bu Türkler olmasa Haçlı sürülerini durdurmaya imkan yoktu. Bugün, Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin, Mekke, Medine, büyük kumandan Selaheddin Yusuf Han sayesinde bugünkü duruma gelmiştir. Selçukluları ve Osmanlıları da unutmamak lazım...

Büyük Türk kumandanı Selaheddin Yusuf Han'ın kumandanlarına devam edelim. Cördik el Nuri Çavlı el Esedi. Bu kumandan Selaheddin Yusuf Han'ın amcası Yıldırım Eseddin Şirkuh'un kurduğu Esediye ordusundandır. Yalnız adı Cördük değil; Çördük olmalıdır. Arap alfabesinde 'ç' harfi olmadığı için 'c' ile yanlış yazılmıştır. Çördük olacaktır. Bu da lakaptır. Çördük, lügatlerde; tembih edici ve kuvvetlendirici sayılan güzel kokulu bir ot olarak geçer. Bu Nuri Çavlı, Halep çevresinde yaşayan Çavundur aşiretine mensuptur. Yani Halep askeridir. O'na lakap olarak verilen Çördük otu Kilis yöresinde çok yetişir. Biz bu otu topraktan söker, kökünü sakız gibi çiğneriz. Çok hoş kokuludur.

Büyük devlet adamı Selaheddin Yusuf Han'ın bir kumandanının adı da Humartekin oğlu Mengi Bars'tır. Bu çok değerli kumandan, bir savaşta yaptığı kahramanlıkla orduyu yenilgiden kurtarmış, askerlere şevk vermiş, tek başına Haçlı askerlerine hücum etmiş, savaşın seyrini değiştirmiştir. Babasının adı Humar'dır, Tekin işe bir prenslik unvanıdır. Humar, yeni alfabemizdeki 'ğ' harfi ile okunmalıdır. Bu Türkistan'da bir şehrin adıdır. Bu şehir güzelleri ile meşhurdur. Selçuklu hanedanı içinde de Humar adlı bir kağan vardır. Yine Kölemen Türk devleti kağanlarının birinin adı Humar'dır. Mengi ise ölümsüzlüktür. Bars ise Türklerin çok sevdiği Pars'tan küçük bir yırtıcıdır.

İşte bu Humartekin oğlu Mengi Bars'ı, Selaheddin Yusuf Han'ın bir kale kumandanı olarak görüyoruz. Bu kale Selaheddin Yusuf Han tarafından Humartekin oğlu Mengi Bars'a veriliyor. Belal Tanus adlı bu kale Lazkiye civarındadır. Humartekinliler olarak burada bir atabeylik kuruyorlar. Soyun diğer kumandanlarının adı da; Mengü Bars-1, Mengü Bars-2 diye devam ediyor. Bunlar gibi Türk kahramanları Haçlıları, Selaheddin Yusuf Han'ın kumandasında yok etmişler, yıllarca Müslümanların rahat bir şekilde yaşamalarını temin etmişleridir.

Eyuplu Selaheddin Yusuf Han'ın veziri Zülkadiroğullarının başkenti Elbistan'dan El Kazi El Fazıl Abdurrahim Elbistani'dir. Büyük bir alim idi. Selaheddin Yusuf Han'ın bir diğer veziri de zenci Karakuş'tur. Selaheddin Yusuf Han sefere çıktığı zaman bu Karakuş'u Kahire'de vali olarak bırakırdı. O da imar işleri ile uğraşırdı. Şimdi şöyle bir soru geliyor insanın aklına; Eyuplu Selaheddin Yusuf, Kürt olsaydı vezirinin adını Kürtçe 'Murgu reş' koyması lazım değil miydi? Karakuş ise tam Türkçe bir ad; düşünmek lazım...

Büyük Türk kumandanı Eyuplu Selaheddin Yusuf Han, Şadlı oymağından bir Türk'tür. O'nun Türklüğünü kimsé inkar edemez. O ne Kürt, ne Arap'tır. Halis bir Türk'tür. Büyük bir hakandır. Ben çevresini ve kumandanlarını ele aldım. O'nun Türklüğünü ispat edecek daha çok deliller var. O da tarihçilerin işi. Yeni Türk tarihçileri onun Türk olduğu hususunda hemfikirler.

Kaynak: İslam Devletleri, Yılmaz Öztuna
Eyubi Devlet Teşkilatı, Doç. Dr. Ayşe Dudu Kuşçu

GÜNAHIMLA VARSIN

MUSTAFA AYVALI

Dane yüklü başaklar gibi
Öyle doluyum ki yaren!

Başım eğilmiş
Gevriyor
Temmuz sıcaklığında.
Seyriyor gözlerim,
Dolu vurgunu
Hınca hınc
Kavuzla dolu boş bir dünyada.

Güze kalmış hasadın harmanında
Rüzgârı durmuş
Saman vurgunu çeçin,
Kılçık yığıntısı gibi
Günahlarımla cebelleşir
Avurdumda birikip,
Yutamadığım her lokma.

Gün tutmuş sevabın
Alaca akşamında,
Macun tutmaz
Pervazları yoklar günahım,
Cana durmuş fide gibi
Kırılğan düşlerin
Gelgitleri arasında.

İhtişamın hükmederken ruha,
Bozguna uğrayan sinemde
İhtilalde şehvete çanak tutan
Günahlar ihtilalde.
Yine de,
İllaki,
Say ki günahım, say ki sevabım
Ben bendeki sende varım.

(20. YÜZYILIN BAŞLARINDA DERLENMİŞ)
İKİ ANTALYA MASALI

EVREN DAYAR

1930'lu yılların başlarından itibaren halkevleri faaliyet gösterdikleri bölgelerde çok değerli çalışmalar yürüttüler. Bu çalışmalar arasında özellikle anılması gerekenler derleme heyetlerinin faaliyetleriydi. Manisa ve Isparta halkevleri başta olmak üzere birçok halkevi saz şairlerinin eserlerini, halk türkülerini, hikâyelerini, atasözleri ve deyimleri derlemeye takdire şayan bir çaba göstermişti. Kuşaktan kuşağa, babadan oğla aktarılan sözlü kültürün bu ürünleri Türkçenin incelikli özellikleriyle, sıradan insanların düş kurma, imge yaratma gücünü bir araya getirdiği için önemlidir. Sözlü kültür, aynı zamanda, geçmişin ve sıradan insanların kolektif belleğinin anlaşılmasında da paha biçilemez bir değere sahiptir.

Öte yandan Naci Kum Atabeyli ile Faruk Ediz'in istisnai çalışmaları hariç tutulacak olursa, aynı çabanın Antalya Halkevi tarafından gösterildiğini söylemek güçtür. Naci Kum Atabeyli ve Faruk Ediz Antalya saz şairlerinin eserlerini, türkülerini, mani ve deyimleri derlemişler; bu

derlemelerin bir bölümünü Resmi Antalya gazetesinde, bir bölümünü de Antalya Halkevi dergisi Türk Akdeniz'de yayımlamışlardı. Ne var ki bu derlemelerin sayısı bu iki değerli araştırmacının çalışmalarıyla sınırlı kalmıştı. Bu sınırlı çabanın sonucu ise Antalya ve çevresinin sözlü kültürünün büyük ölçüde yitirilmesi olmuştur.

Bu yazımda bugün artık geçmişte kalmış ve büyük ölçüde unutulmuş sözlü kültürün bu ürünlerinden iki örnek üzerinde duracağım. 20. yüzyılın başlarında yerel dilin özgün niteliklerine sadık kalınarak Antalya'da Karatekeli Abdal Dayı'dan derlenen "Bir Peri Masalı" isimli hikâyeye ile Elmalı yöresinde anlatılan ve Yalnızdam köyünden Hatice Korkmaz'ın dilinden derlenen "Padişahın Kızı ve Ulağı" isimli hikâyeyi hiçbir müdahalede bulunmadan yayınlayacağım. Her iki hikâyenin –özellikle de ilkinin– bölge insanının düş kurma ve imge yaratma gücünü göstermesinin yanı sıra, yerel dilin incelikli özellikleri hakkında da ipuçları sunduğu fikrindeyim. Aynı zamanda bu hikâyelerin ne denli zengin bir sözlü kültürü yitirdiğimizin de göstergesi olduğunu düşünüyorum.

BİR PERİ MASALI:

Vakitın birinde bir derebeyi varmış. Her gün bir gocağarının kapusunun öğünden geçermiş. Gocağarı da tulukta dövdüğü yağın ayrıranını döker, ayrıran da duvarın dibindegi delikten zokaa (sokağa) akarmış. Derebeyi bundan istillenererek: "Hu beyaz şeyler nola acab?" deye sordurmuş. Gocağarı da, "Benim bir kızım var; her gün sabunla yünür (yıkamak) de sular zokaa akar" demiş. Hâlbuki gocağarının öle gızı falan yoğunmuş. Derebeyi bekar olduğunun gızı gocağarıdan istemiş, o da vermiş.

Düğün dernek kurulmuş. Gelini götürügelmişler. Bu sefer gocağarı nedeceğini şaşırmış: "Benim kızım pek utanır, mafyaya (mahfe) kendim bindireceğim, alıp varacağım" demiş. Yolda giderlerkene denizin yalısına vardıklarında gocağarı evde gelin esbablarını geydürdüğü gayfa dibeğini denize fırlatmış ve hemen "Gızım gendini denize attı" diye basmış ünü. Çabuk dalgıçlar atılmış, gızı denizin dibinde arayavarmışlar. Meğersem denizin dibinde peri gızının anası saçlarını tarayıp örgülemiş. Gocağarının attığı gayfa dibeği önlerine düşünce: "Hay gızım, senin kısmatın buymuş" diye gelin urbalarını sırtına geydirmiş ve ona "Aynan güneş (ay ile güneş) buban ne yapar dimedikçe laf etme" diye ant vermiş.

Dalgıçlar gezerkene periğizını alıp çıkarmışlar. Gocağarı periğizını görünce çoklamış sevinmiş. Böglece periğizını saraya götürmüşler. Lakin periğızı namalal derebeyine laf söylememiş. Derebeyi oğadak (o kadar) çalışmış söyledememiş. Canı sıkılmış, "Gız üstüne evleneceğim" demiş. Periğızı da saçlarını göstermiş, sanki (sanki) saçının teli gagak evlen dememiş.

Derebeyi periğizını o sarayda yalnız birağarak başka bir evde tekrar evlenmiş. Bir gün yengârisi (yeni karısı) görmeye getmiş. Periğızı güle oynaya eşini garşlamış. Gayfaltı vakıtı gelmiş. Periğızı oturduğu yerden "gel ma gel" demiş, mangal gelmiş; "gel dığan gel" demiş dığan (tava) gelmiş. "Gel yağ" demiş, yağ da enmiş. Ataşta kaynayı batan yağın içine kollarını sıvayıp on parmağa on balık değerek ellerini batırmış. Dığının içinden on dane gızarmış balık görünegomuş. Zovrayı, ekmeyi, çatalı, suluzırtlağı (limon) hep böyle ayağına ünleyerek getirtmiş, "buyurun" demiş. Gayfaltıdan sonra evvel gibi hepsine buyurmuş; hepsi yatağna gitmiş. Yeneğlin (yeni gelin) bunu böyle görünce o da gendi sarayına vardığında, mangalı, dığın, yağ, çağırılmış; amma hiç biri gelmemiş: "Ocağ sönesiler, daha acamı da ondan gelmiyorlar" demiş. Topunu cariyalarına (cariyelerine) getirtmiş, ellerini sıvamış, dığında yapın batan yağa ellerini batırmış; elleri yanmış, ciğerine vurmuş.

Ağşamağdar (akşama kadar) ölmüş olduğundan tasalara dalmış. Bey kursağının daralmasından ava getmiş. Dağda uluşamın (ulu çamın) sayasına oturmuş, dinleniyormuş. Şama iki guş gonmuş. Biri öteğine şöyle demiş: "Hu derebeyine canım çok üzülüyor, ger bilse de avradına 'aynan güneş buban ne halda acaba' dese avradı laf söyler" demiş. Meyersem derebeyi guş dilinden ağniyormuş. Goşarak periğizının sarayına varmış: "Ayol aynan güneş buban ne haldadır" demiş. O zaman periğızı gülererek ona şakaca laf etmiş. Derebeyi sevincinden yüz gurban kesmiş. Ölünce gadar o gızla geçinmiş gitmiş. Onlar ermiş muradına biz çıkalım gilaverine...

PADİŞAHIN KIZI VE ULAĞI:

Evveli evvel iken, deve tellal, pire bakkal, kedi berber iken, bir varmış bir yokmuş, bir padişahın bir Arap uşağı varmış. Padişahın hizmetini görür, onun işlerini yaparmış. Günlerden bir gün padişah gezmeye gitmiş. Git bunda, gel bunda derken yolu bir göl kenarına denk gelmiş. Gölün kenarında iki kadın çakıl taşları ile oynarmış. "Acaba bunlar burada ne yaparlar" diye merak etmiş. Onların yanına varınca sormuş: "Siz burada çocuk gibi taşlarla niçin oynarsınız, sizin işiniz yok mu?" demiş. Kadınlar da "Biz çöpçatan çiftleyici meleşiz" diye cevap vermişler. Padişah da bunu duyunca, "Öyleyse söyleyin bakalım benim kızı kim ile çiftlediniz?" demiş. Melekler de "Kapındaki Arap'la" cevabını vermişler. Padişah bir kahkaha atmış: "Bırakın bu martavalları bana okutmayın, ben hiç kızımı kapımdaki uşağa verir miyim?" demiş ve oradan uzaklaşmış. Kalbine bir şüphe doğmuş, hemen geriye dönmüş, saraya gelince de Arap'ı çağırılmış, eline birkaç yüz altın verip azatlamış. "Haydi, git yolun açık olsun, bu parayla da kendine bir iş kur" deyip uşağını uğratmış.

Arap az gitmiş uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Tam altı ay bir güz gitmiş. Derken bir köye rast gelmiş. O köye yerleşmiş. Sonra da çok zengin olmuş. Günlerden bir gün üç beş arkadaş bir olup gezmeye gitmişler. Bir gölün kenarına gelince "Şurada biraz dinlenelim" demişler. Yemeklerini yedikten sonra uykuları gelmiş. "Birazcık kestiriverelim" diye yatmışlar, hepsi de derin bir uykuya dalmışlar. Yalnız içlerinden biri, Arap uyumamış. Etrafına bakarken gözü bir ördeğe ilişmiş. Siyah ördek suya girip çıkınca beyaz oluyor, tekrar suya girip çıkınca ise siyah oluyormuş. "Bunda bir hikmet var" diyen Arap soyunmuş ve suya girmiş. Yıkanıp sudan çıncı bir de bakmış ki vücudu bembeyaz. Hemen giyinmiş, o sırada diğer arkadaşları da uyanmışlar. Ona sormuşlar: "Yahu yanımdaki Arap nereye gitti acaba?" Arap cevap vermiş ve diğerlerine ne yaptığını anlatmış. Arap'ın sözüne diğer arkadaşları da inanmışlar.

Arap beyaz olduktan sonra yerleştiği köyden kalkıp padişahın memleketine gitmiş. Oraya varınca zenginliğini belli ettirecek hareketlerde bulunmuş. Kısa bir zamanda kendisini bütün şehir halkına tanıtmış. Padişahın saraylarından üstün saraylar yaptırmış. Bir gün vezirler padişaha ondan bahsetmiş. Padişah, "Çağırın da göreyim, bakalım neyin nesidir" demiş. Vezirler zengin olan Arap'ı çağırılmışlar. Arap padişahın huzuruna çıkmış. Padişah kendisini tanımamış. Biraz ileri geri konuştuğundan sonra Arap huzurdan ayrılmış.

Aradan günler geçmiş. Arap padişahın kızını istemeye karar vermiş. Elçiler göndermiş, padişahın kızını istemiş. Padişah gelen elçilere, "Konağından sarayıma kadar halı döşetirse kızımı ona veririm" demiş. Arap ertesi gün halıları döşetmiş. Padişah sabahleyin bir de bakmış ki sarayın kapısına dek nadide halılar döşenmiş. Sözünde durmuş ve kızını Arap'a vermiş.

Padişahın kızı Arap'la evlendikten birkaç gün sonra bakmış ki kocasının belinde bir kemer var. Kemerî usulca çıkarmış. O anda gözleri faltaşı gibi açılmış. Meğerse kemerin altı simsiyahmış. Bunun sebebini kocasına sormuş, o da başından geçenleri olduğu gibi anlatmış.

Kız, padişah babasının yanına varınca, "Babacığım, babacığım" demiş, "Beni verdiğin adam bizim kapıdaki Arap imiş, belindeki kemerden anladım, hem kendisi de söyleyiverdi" demiş. Padişah da "Zararı yok kızım, kader kısmet böyle imiş. Çöpçatan melekler öyle çiftlemiş, elden ne gelir" demiş.

ANTALYA'DA -TEKE- KÜLTÜREL DOĞA MİRASI

ANDAÇ

Tarih boyunca sanat, mimari ve mitolojinin yanında folkloruyla da Antalya, ev sahipliği yaptığı kültürlerin mirasını en güzel şekilde taşıyarak, geçmişten bugüne uzanan bir kültür köprüsü olmuş, birçok kültürün eklendiği değişik tatlar, farklı zenginlikler ile dünyanın imrendiği bir cazibe merkezi olarak varlığını bütün ihtişamıyla bu günlere taşımıştır. Pisidya, Pamfilya ve Likya uygarlıklarının yanında yöreye Makedonlar, Selevkoslar, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlıların egemen olduğu ve bu uygarlıklara ait çeşitli izlerin bugüne kadar geldiği bilinmektedir.

Arka kapak için hazırlayacağımız ve uzun süreceğine inandığımız yazı dizisini, bu güzel şehrin marka olmuş kültür ve folkloruna ayırmak, onların izine dokunmak isteğimizin, isabetli kararımıza öncülük edeceğine inanarak bu yazımızın zeminini Antalya insanından bahsederek konumuza yaklaşımlı.

Binlerce yıllık uygarlık tarihi içerisinde, insanın doğrudan veya doğa ile birlikte yaptığı ve "kültürel ve doğa mirası" diye adlandırdığımız değerlerin korunması hususu bugün çağımızda insanlığın ortak sorunu olarak kabul edilmekte ve üzerinde önemle durulmaktadır. Kültürel ve doğal değerler bakımından çok az coğrafyanın sahip olabileceği bir zenginlik ve çeşitliliğe sahip olan Antalya'da bu mirasın korunması arada bir hatırlatılması dergimizin olduğu kadar hepimizin görev ve sorumluluğunda olmalıdır.

Kültür ve folklor, doğal olarak insan kaynağının vazgeçilmezi daha doğrusu yaşam gayesi olduğuna teke yöresine onları yakından tanımak adına yaklaşmak gerekir.

Teke ve Teke İli ismi hakkında değişik görüş ve rivayetler söylene gelmiştir. Geriye dönüp baktığımızda Hazar ötesindeki Türkmenleri teşkil eden başlıca oymaklardan biridir. Öte yandan Selçuklular zamanında, Teke boyundan oldukları ve bugün Merv ve Tican'da yaşadıkları bilinen toplulukların bulunması da Teke adının bir şahıs ve boy isminden kaynaklandığını teyit etmektedir. Ebulgazi Bahadır Han 1659'da yazdığı Şecere-i Terakime adlı eserinde Teke Türkmenlerinin Oğuzların Salur boyundan geldiğine işaret eder. Yine, Lehçe-i Osmanî'de Teke Aşireti'nin bir Türkmen aşireti olduğu, Harezim ve Serhas civarında meskûn bulunduğu, bir boyun da Anadolu'da Rodos karşısın Teke İli denilen yerde yerleşmiş bulunduğu belirtilmektedir. Bütün bunlarla beraber, Selçukluların Antalya'yı zapt etmelerinden sonra buraya Teke Türkmenleri yerleştirdikleri ve bu ismin buradan gelebileceği düşünülmektedir.

13. asrın sonları 14.asrın başlarında bölge Hamid oğullarının Antalya şubesinin eline veya Teke oğullarının eline geçmiştir. Teke oğulları döneminde huzur ve istikrar devam etmiş, imar ve kültürel faaliyetler artmıştır.

Teke İli Osmanlıların eline 1390-1393 tarihleri arasında geçmiş ve böylece Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır. Osmanlı, taşra yönetimi düzeni içinde Teke Sancağı ya da Teke-İli olarak adlandırılan ve Anadolu eyaletine bağlı olan bu bölgenin tamamı, Akdeniz Bölgesinde yer almaktadır. Bugünkü idarî bölümlere bakımından batıda Kocaçay veya Eşençayı denilen çay ile Fethiye'den ayrılmakta, doğuda Köprü çayı ile son bulmakta ve böylece doğu-batı istikametinde Fethiye ile Köprü çayı arasındaki Antalya'yı kapsamaktadır. Burada bugün Fethiye'nin sınırları içerisinde olan 3-4 köyün 16. Yüzyılda Teke Sancağı'nın sınırları dâhilinde olduğunu görüyoruz. Ayrıca, Burdur'un Bucak İlçesinin büyük bir bölümü de bu sancağın sınırları içerisinde kalmaktadır. Yayılımı biraz daha geniş tutarsak: Fethiye, Ortaca (Muğla), Acıpayam, Kızılhisar, Honaz (Denizli), Dinar Paşmakçı (Afyon) Yalvaç, Şark-ı Karaağaç (Isparta), Cevizli, Akseki, Manavgat, Alanya (Antalya) diye çoğaltabiliriz. Kuzey sınırını genelde dağlar belirlemiştir. Güneyde ise bilindiği gibi Akdeniz tabii sınır olarak yer almaktadır.

Teke Sancağı'nda köylerden farklılaşan ve merkez özelliği gösteren yerler; Antalya, İstanos (Korkuteli), Elmalı, Kaş, Kalkanlı ve Karaca hisar'dır.

Bölgede kültürel mirasımızı yaşatan, geleceğe ışık tutan, kültürün, folklorun insan kaynağı olan topluluklardan satırbaşlarıyla da olsa kısaca bahsedelim.

Yörükler: Yörük adı, yürümek fiilinin "yürü ve yörü" şeklindeki söyleniş tarzından türemekle konar-göçer anlamında Yörük olarak kullanılmıştır. Zamanla Batı ve Güneybatı Anadolu'daki Türkmen oymaklarının genel adı olmuştur. Bu vesileyle Yörüklük, etnik bir yapıyı ifade etmez. Yörüklerin tamamı Oğuz boylarından gelmektedir. Aynı zamanda Yörük tabiri, yaylak ve kışlak arasında gidip gelen, hayvancılıkla uğraşan, kısmen de kendisine yetecek kadar zirai faaliyette bulunan insan topluluklarının yaşam tarzının en açık ifadesidir. Böylece günümüzdeki Yörük kavramını, Anadolu'da ve Rumeli'de konar- göçer olarak yaşayan, mevsimine göre kışlak ve yaylalarda kurdukları evlerde veya çadırlarda oturan, Oğuz Türklerine verilen isim olarak ele alabiliriz. Yörüklerin bulundukları alanlarda ekonomiye en önemli katkıları, hayvancılık alanındaadır.

Tarım ve hayvancılık açısından verimli kaynaklara sahip olan Antalya bölgesi, Yörükler için Osmanlı döneminden beri önemli bir yerleşim alanı olmuştur. Kış döneminde Yörükler açısından ılıman iklimi ile hayvancılığa elverişli olan bu Akdeniz kıyı şeridi farklı Yörük topluluklarının

ilgi alanına girmiştir. Yaz döneminde Torosların yüksek kesimlerindeki yaylalara çıkan Yörükler, kış döneminde Antalya ve ilçelerinin bulunduğu kıyı şeridinde ılıman iklim etkisinin hâkim olduğu alanlarda kışlamışlardır. Yörüklerle mahsus olan bu sistemli göç hareketi Asya'dan Anadolu'ya bir süreklilik arz etmiştir.

Antalya bölgesine bakıldığı zaman çok sayıda Yörük oymağı ve obasının bu bölgede yerleştiklerini görmek mümkündür. Yerleştikleri alanlara damgalarını vuran Yörükler, başta mensup oldukları oğuz boy adları olmak üzere yerleştikleri bölge, yöre, besledikleri hayvanların rengi, oymak ve oba reislerinin adlarını almışlardır.

Antalya ve ilçelerindeki Yörük gruplarına bakıldığı zaman, Eski Yörük, Karakoyunlu, Töngüçlü, Gebizli, Karagacılı, Hacısalı, Honamlı, Çakal, Sarıkeçili, Yeniosmanlı, Hayta, Varsak, Karatekeli, Saraçlı, Kırahmetli, Bahşiş, Suyabatmaz, Sürekli, Keşefli ve Ali Efendi Yörükleri ilk göze çarpanlardır.

Teke ve çevresinde, aşiretler için elverişli yaylak ve kışlaklar bulunduğu tahrir defterlerinde bütün çıplaklığıyla ortaya konulmuştur. Aşiretler için Gömbe ve çevresi, Girdev Yaylası, Susuz Dağları, Söbüce Yaylası, Milli ve çevresi ile Eğridir ve Beyşehir Gölünün güney tarafları önemli yerlerdir. Antalya'nın yerli Türk halkı hemen hemen bütünüyle Yörüklükten köylüleşmiştir. Yazı Korkuteli yaylalarında geçirip kışın Antalya çevresine gelenler, konup göçmeye devam etmekle beraber yaylada ve sahil kesiminde arazi edinerek çiftçilikle uğraşmaya başlamışlar ve zamanla köylüleşmişlerdir. Cıvgalar, Karabayır, Yalınlar, Karaman, Göçerler ve Duraliler yerleşikliğe erken dönemde geçip köylüleşen Yörüklere örnek teşkil edebilecek olanlardan bazılarıdır.

Bölgedeki cemaatlerin hayvancılığın yanında tarımla da uğraştıklarını göstermektedir. Bunlar kendi tahıl ve pamuk ihtiyaçlarının yanında fazlasını dahi yetiştirmektedirler. Türkmen-Yörük ekonomik etkinliklerinden birisi de halı dokumacılığı ve ihracıdır. Toros Yörüklerinin en önemli ekonomik etkinliklerinden biri de keresteciliktir.

Yörüklerin içinde Konar-Göçer Zümrelere de kısaca bakalım. Osmanlı toplumunu teşkil eden önemli unsurlardan biri de, konar-göçer teşekkülleridir. Bu zümreler, ağırlıklı olarak koyun ve keçi olmak üzere, at, katır ve deve gibi hayvanlardan meydana gelen sürüleriyle, kışın kasaba ve köy gibi iskân yerleri civarında konan ve zamanı geldiğinde de yaylalara göçen, dolayısıyla, yaylak ile kışlak arasında daimi hareket halinde bulunan insanlardan oluşmaktadır. 15-16 yüzyıla ait tahrirler, bu bölgedeki cemaatlerin hayvancılığın yanında tarımla ve arıcılıkla da uğraştıklarını göstermektedir. Türkmen-Yörük ekonomik etkinliklerden

birisi de Halı dokumacılığı ve ihracıdır. Teke Sancağı'ndaki bu zümrelerin çoğunluğun Oğuz boylarının adlarını taşıdıkları görülmektedir.

Teke ve çevresinde, aşiretler için elverişli yaylak ve kışlaklar bulunduğu tahrir defterlerinde bütün çıplaklığıyla ortaya konulmuştur. Aşiretler için Gömbe ve çevresi, Girdev Yaylası, Susuz Dağları, Söbüce Yaylası, Milli ve çevresi ile Eğridir ve Beyşehir Gölünün güney tarafları önemli yerlerdir.

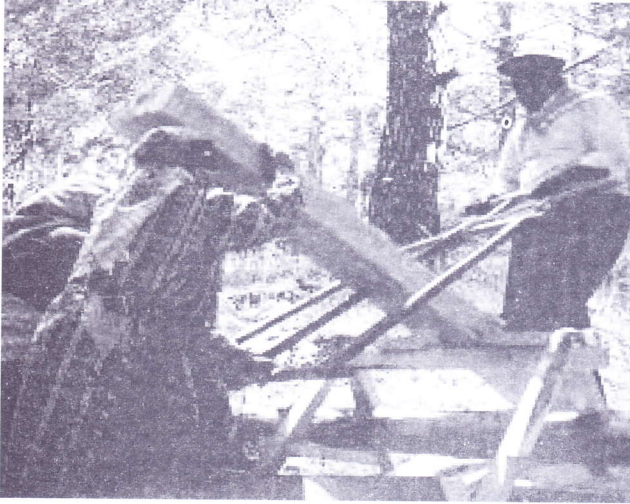
Antalya bölgesinde yer alan Yörük oymaklarının büyük çoğunluğu 1950-1970 arasında sahil bölgesine yakın köy ve beldelerde toprak alıp, evler inşa ederek yerleşik hayata geçmiştir. Dil, kültür, gelenek, görenek ve sanat anlayışlarında Türk kültürünün eski kaynaklarını devam ettiren Yörükler son yıllarda yerleşme ile birlikte hızlı bir değişim içine girmişlerdir. Yaylalara çıkan Yörük sayısı birkaç çadırı geçmemektedir. Faal Yörükler kavramı Antalya bölgesinde son demlerini yaşamaktadır.

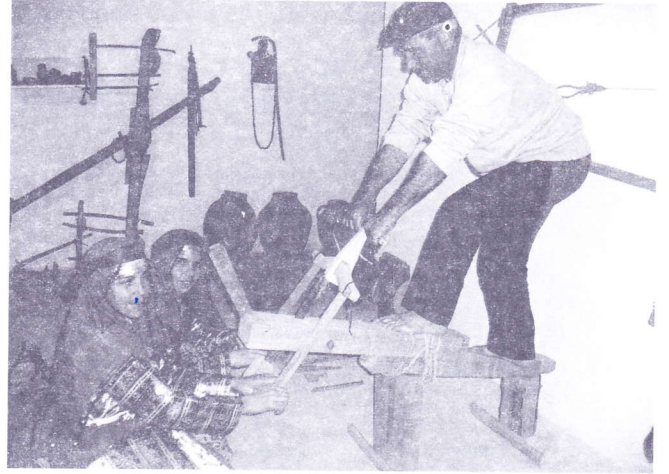
Bu saydıklarımız insan topluluklarının yanında; Batı Trakya, Girit, Bulgaristan gibi muhacir topluluklarının da varlıklarını, geldiklerinden bu yana Antalya'ya değer katarak sürdürdüklerini belirtmekte fayda vardır. Ayrıca, Antalya'nın cazibesine kapılarak Anadolu'nun pek çok şehrinden gelip yerleşenler de bu şehrin birer üyesi olarak hayatlarını sürdürmektedirler.

Tahtacılar: Tarihçesi hakkında kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, bir kaynağa göre İlk kez MS.460'lı yıllarda yaşadıkları, Asya topraklarından Oğuz'ları izleyerek Kafkasya'daki Gökçe göl ve Kazakistan'a, bir diğerine göre de Horasan ve Anadolu'ya geldikleri sanılmaktadır. Ormanlarda kerestecilik işiyle uğraştıkları için 13. yüzyılda <Ağaçeri> 16. yüzyıldan sonra Osmanlı tapu tahrir

defterlerinde <Cemaat-ı Tahtacıyan> ve daha sonra da <Tahtacılar> olarak anıldıkları görülmektedir.

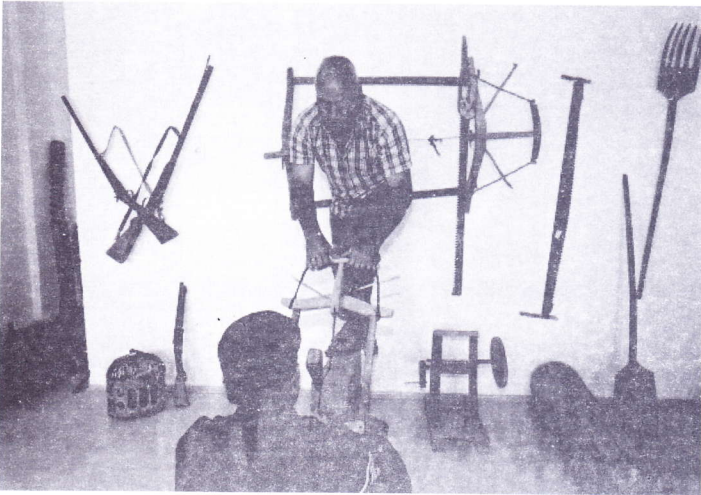
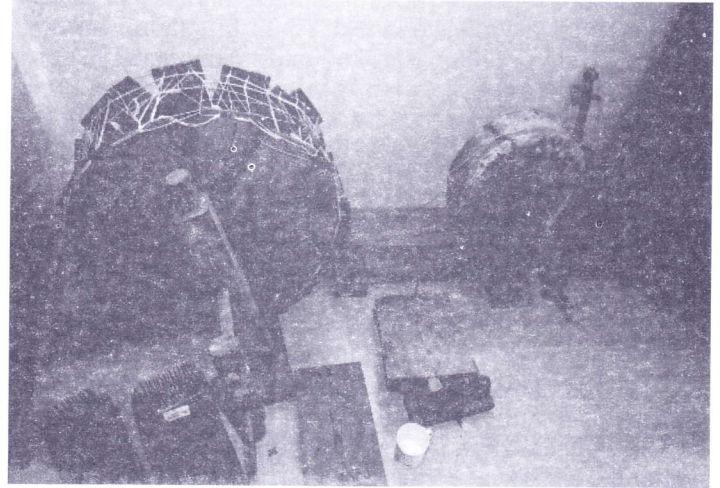

tarafından biri tarafından kabul edilmezse bu kez en büyük ceza verilir, "Düşkün" edilerek toplumdaki dışlanır. Çatışmalar çok büyük suç değilse resmi kurumlara yansıtılmazdı.

Tahtacı olarak adlandırılmalarında onların kültürel yapılarındaki Şamanizm'den gelen ağaç ve orman kültürünün de onunla ilgili inanışların da etkili olduğu kesindir. Etnik olarak Türkmen, dinsel olarak Alevi inancına sahip oldukları kabul edilse de gerek Alevilik gerek Tahtacılık tek bir inanç ya da etnik unsurla anlatılamaz, hiçbirine mal edilemez. Orta Asya'daki eski Türk inançlarından çıktığı yolda ilkin Şamanizm ve Budizm'den mistik unsurlar katılır ona. Sonra Maniheizm ve Zerdüştlükten beslendi, Yesevilik, İslamiyet ve İslam Sufiliğinin etkilerine uğradı. Buna Horasan'ın Kalender tavrı eklenerek Anadolu'ya gelindi. Burada Hristiyan dönemi yerel kültürleri ile tanıştı. Safevilik'ten aldığı motiflerle harmanlandıktan sonra ortaya böyle bir bileşim çıktı. Alevilik inancı kısaca böyle hikâye edilir.

Dilleri, müzikleri, semahları, anlatıları, kültürleri ve geleneklerinde temel değer; önce "İnsan ve doğa sevgisi" olmak üzere, Türkmenlik ve Türkçedir. Bazı geleneklerinde antik dönemin izleri görülür ancak binlerce yıldır dağlarda ve eğemen kültür etkisinden uzak yaşadıkları için dilde ve sözlü kültürde Arapça-farsça etkisinden uzak kalmışlardır. Bu nedenle onlar "Türkçe'yi en iyi koruyan ve yaşatan topluluk" olarak anılırlar.

Bugün Anadolu'nun kadim halklarından olan Tahtacılar, 1920'lere geldiğinde, orman varlığının giderek azalması sonucu hemen hepsi köylerde yerleşik yaşama geçmiş, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar.

Yörede belli başlı insan topluluklarını özet olarak anlattıktan sonra artık konuya detaylı bir şekilde arka kapak içinde devam edebiliriz.

Tahtacılar, dağlarda 15 ile 20 çadırdan oluşan obalarda yaşamışlardır. Her obanın orman idaresi veya tüccarla bağlantısını kuran Tahtacıların "Keye" dediği bir kâhyası vardır. Tahtacılar obalarda emek ve hak esas olmak üzere çalışmış, artan zamanlarda da cem ve muhabbetlerle vakit geçirilerek sakin bir yaşam sürdürmüşlerdir. Kendi aralarındaki anlaşmazlıklarda yerel bir mahkeme "Güruf" denen küçük cem ayinlerinde görülür. Alınan kararlar

ANTALYA'DA KÜLTÜR VE FOLKLORÜN İZLERİ

ANTALYA'DA KÜLTÜR VE FOLKLORÜN İZLERİ

Antalya, tarihî boyunca hep kültürün, sanatın, mimarinin, mitolojinin doğduğu bir şehir olarak anılmıştır. Doğasını oluşturan masmavi denizi, görkemli dağları, coşkun suları insanına esin kaynağı olmuştur. Doğasının yanında insanı da bu zenginliklerden nasibini almış, artan nüfusu ile birlikte bünyesinde farklı kültürel zenginlikleri barındırmıştır.

Madem ki yazımızın konusu insan ve kültürel değerleri, tarihin sonsuz derinliklerinde kaybolmaktansa, Antalya'yı bu açıdan resmetmek, bunun için de en azından 1940'lı-50'li yıllara uzanmak gerekiyordu.

Güleryüzlü, hoşgörülü, sevecen, terbiyeli, açgözlü olmayan insanının yaşantısına güzel bir örnekleme yapmak ve ilk ağızdan yaşadıklarına ve söyleyeceklerine başlık düşürerek yazımıza ayrı bir değer katmalıydım.

Yukarıda bahsettiğim değerleri, benliğinde hiç bozulmadan saklayan, sevgili can dostum Mustafa Akbaba'nın çocukluk ve gençlik yıllarındaki anılarına başvurmak kaçınılmazdı. Konuyu kendisine açtığımda; birkaç dakikalık da olsa maziye dönmekte zorlanmış, buğulu bir cama bakar gibi gözlerini kısmıştı. Fazla bekletmedi. Biraz hüzünlü olsa da yanında getirdiği güzel anıları önüme seriverdi.

Ben Bekir KARA; nam-ı diğer ANDAÇ. Şimdi sizleri Mustafa AKBABA ile baş başa bırakıyorum.

"Antalya üzerine yazılmış 'Vefa Şiiri' adını taşıyan manzumem; 'Göbeğim sende gömülü / Babamın ve anamın da' mısralarıyla başlar. Bu ilk iki mısraıda vurgulamaya çalıştığım gibi kendimin ötesinde babam ve Annem de Antalya doğumludur, yani öz be öz Antalyalıyız. Her ne kadar dedem ve babaannem Girit muhaciri olsalar da babamın Antalya doğumlu (1904) olması herhalde bizim öz Antalyalı olmamıza bir halel getirmez.

Antalya; doğduğum, büyüdüğüm, yaşadığım şehir.

Yenikapı semtinde; Rum yapısı, kargir bir evde dünyaya geldim. Çocukluğum ve gençliğim bu evde geçti. 'O Ev' adındaki manzumemde, bende hâtıraları hâlâ taptaze, dipdiri, bütün canlılığıyla duran o evi tasvir etmeye çalışmıştım. Şimdi de o evin yerine yapılmış olan apartmanda işyerim bulunmakta. Velhasıl, Antalyalı olduğum kadar da Yenikapılıyım.

Üçkapılar ile Vali Konağı (Şimdi Işıklar Öğretmen evi) arasında kalan bölge Yenikapı semti olarak bilinir. Üçkapılar Kıraathanesi, Antalya Lisesi, Karaalioğlu Parkı, parkın girişinde Bulunan Vatan Kıraathanesi, bu kıraathaneye Halk Evi arasında kalan Elhamra Sineması (Bu bina sonradan kütüphane olarak hizmet verdi, daha sonra da yıktırıldı), sonradan yerine kapalı spor salonu yapılan Çocuk Bahçesi, parkın diğer girişi olan aslanlı yolun yan tarafında bulunan Top Sahası (futbol sahası), Valinin ikâmetgâhı olan Vali Konağı eski Yenikapı'yı oldukça canlı kılıyordu.

Üçkapılar ve Vatan Kiraathaneleri Yenikapılıların buluşma, çay-kahve içme, tavla ve bilardo oynama mekânlarıydı. Sonradan Belediye Binası olarak hizmet veren Halk Evi'nin büyük salonunda bazı faaliyetler düzenlenir, düğünler yapılırdı. Bina içerisinde yapılan tadilatdan sonra o büyük salon maalesef yok edildi. Antalya'nın en eski ve hâlen de en gözdesi olan Karaalioğlu Parkı, Antalyalılar için ayrı bir öneme sahipti. İnsanlar burada gezip dolaşırlar, banklara veya perguleye oturup dinlenirlerdi. Küçük camlı el arabaları içerisinde fıstık, leblebi, çekirdek bulunan birkaç satıcı parkın girişinde dururlar, arzu edenler bunlardan alır, afiyetle yerlerdi. 1 Mayıs Bahar Bayramı'nda Parkta oturacak bir karış yer kalmazdı. İnsanlar sabah erkenden yiyecek ve içecekleriyle birlikte gelir, bulabildiği bir yere yaygılarını yayıp sabahtan akşama hoşça vakit geçirirlerdi. Festival zamanı, İzmir Fuarı'nın minyatürü bu parkta kurulurdu. Burada resmî kurumların, ilçelerin ve özel işletmelerin reyonları bulunur, işletmeler ürünlerinin satışlarını yaparlardı. Luna Park ve gazino da buraya ayrı bir renk katardı. Top Sahasında (Biz o zaman stadyum demez, top sahası veya futbol sahası derdik) Cumartesi ve Pazar günleri oynanan maçlardan dolayı futbol severler Yenikapı'ya akın ederlerdi. 19 Mayıs gösterileri de burada yapılırdı. O gün de Yenikapı'da çok büyük bir hareketlilik olurdu.

Velhasıl Yenikapı, Antalya'nın en canlı, en hareketli, en gözde bir semtiydi.

(Devam edecek)

